

De eerste stem

Het kan bijna niet anders of, toen Lucas het verhaal schreef van Jezus' geboorte, hij ook gedacht moet hebben aan deze overbekende episode uit het leven van Mozes. Bij de verschijning van God in de Sinaïdoorn - het brandende braambos - is Mozes een herder, zoals de jonge David dat later zal zijn, en zoals ook in Bethlehem de eerste getuigen van de geboorte van Jezus, de nieuwe Mozes, de nieuwe David, herders zijn. Aan die herders verschijnt net als aan Mozes een engel. Engelen, weten we, zijn de naar de mens toegekeerde kant van God zelf. Op de Sinaï is het dan ook God zelf die spreekt : stem van de Eerste, eerste stem. En omdat een mens God niet mag en kan zien, ziet Mozes dus een engel. Er is ook vuur in beide verhalen : de ster van de wijze mannen uit het Oosten - daarover schrijft Mattheus - en hier een mysterieuze brand in een doornenstruik. Herders en vuur worden tekens van een blijde boodschap, een boodschap van bevrijding : Gods volk gaat gered worden. Het is zinvol om juist in deze Adventstijd bij dit befaamde Exodusverhaal stil te staan, vóór we straks weer naar Bethlehem gaan voor het meest bekende verhaal uit onze traditie, dat van de geboorte van het kind voor wie we zingen: 'God zal ons redden is zijn naam'.

Ook in het Exodusverhaal gaat het natuurlijk in de eerste plaats om de naam die de Eeuwige zichzelf geeft. Tot nu toe werd God aangeduid met de vertrouwde maar vage woorden 'de God van onze vaders, van Abraham, Isaac en Jacob'. Hier klinkt voor het eerst een echte naam. En een naam is zowel voor mensen als voor goden het woord waardoor ze pas echt kunnen gaan functioneren, tot bestaan komen. Die naam van God is een mysterie : 'Ik ben die ik ben', of 'Ik zal er zijn'. Probeer dat maar eens te duiden... Wel voelen we de vertrouwensrelatie die erin schuil gaat, en ook wordt ons onmiddellijk duidelijk gemaakt dat 'er zijn' een opdracht inhoudt : de God die er is en er zijn zal om het volk te redden, wil dat Mozes en zijn volk daarbij helpen. Dat is de voornaamste strekking van het verhaal. De Levende gedraagt zich zoals een moeder en een vader, zij of hij is er, en zal er zijn, maar stuurt de kinderen wel het huis uit, geeft ze een taak : de chaos in deze wereld om te vormen, te redden uit de ellende. God moet gedaan worden. Het is zo'n beetje de korte samenvatting van alle zinnige theologie, alle zinnige godsdienst . In feite is het wat de Bijbelse scheppende God al vanaf den beginne doet : de chaos omvormen tot mensenwereld. Het kerstkind zal straks incarnatie en prototype zijn van die opdracht : als God te zijn : redder, bevrijder, barmhartige ook.

Ondertussen blijft die mysterieuze naam van de Levende - 'Ik ben die ik vandaag ben', 'Ik ben die er morgen zijn zal' - een spel met het gewoonste, maar ook belangrijkste en diepzinnigste woord dat wij hebben : het woord 'zijn'. Over dit stukje Bijbel zijn hele bibliotheken vol geschreven. God valt hier letterlijk samen met wat wij nu het 'zijns-mysterie', het mysterie van het bestaan - ons bestaan - noemen. Het behelst in feite een oproep, destijds aan het volk in de woestijn, en nu aan ons, om wezenlijk anders te gaan denken over God dan wij gewoon zijn te doen. Wij dragen beelden van God in ons mee die niet kloppen. Dat weten we, het tweede van de tien Woorden op de Sinaï verbiedt die beelden, maar we kunnen niet anders. Mensen hebben beelden nodig, wij leven immers vanuit onze verbeelding. De enige oplossing hier is bereid te zijn die beelden niet te serieus te nemen en vaak van beeld te veranderen. In den beginne was het Woord, slechts aan het Woord, niet aan het beeld, kunnen wij ons gelovig toevertrouwen. Zoals het volk in de woestijn bij al hun beproevingen niet kon blijven staan bij de beelden die de God van hun vaders, Abraham, Isaac en Jacob bij ze opriepen, zo kunnen ook wij als volwassen gelovigen niet vasthouden aan de almachtige God van onze kinderjaren en jeugd. Ons wordt hier gevraagd de stap te wagen naar de God die geen beeld van zichzelf wil maar zegt dat hij of zij er is en zal zijn, overal en altijd, zoals het leven zelf, naar een God die daarom met dat leven mee verandert. Die stap is alleen mogelijk wanneer we God niet buiten, boven of tegenover ons te stellen, maar Haar of Hem gaan ervaren in onszelf, in elkaar, in alles wat is, wat bestaat en verandert, in het wonder van het leven en van deze wereld : een wonder waar chaos, ellende en dood duidelijk niet tegenop kunnen. Deze God is immers vanaf den beginne tegen chaos en dood. Mystici hebben altijd zo geleefd : zij zoeken het verhevene, het goddelijke niet buiten zichzelf, in de hoogte of in de verte, maar in hun eigen diepte, hun eigen en andermans 'ziel', en in de ziel die zij in de gehele schepping aanwezig weten. God is niet de hoogste Zijnde, niet de top van een piramide : nee, wordt hier door de eerste stem verkondigd : Hij of Zij is het Zijn, het bestaan zelf. Wie het vatten kan, vatte het, maar in die richting mogen en moeten wij onze God zoeken. Alles waar wij ons mee bezig houden : voedsel en kleding, vriendschap en liefde, werk en politiek heeft een binnenkant, waarvan onze eigen binnenkant - noem het onze ziel - spiegel en getuige is. Over die ziel, dat mysterie in ons waarmee wij als een godzonen en

dochteren boven de tijd en de ruimte zweven, waarmee wij liefhebben, en denken, en scheppen : over die ziel zegt Paulus dat het de tempel is van Gods geest. Dankzij die binnenkant kunnen wij immers de buitenkant, het aanschijn van de aarde hernieuwen, Gods naam, Gods opdracht aan Mozes, aan Jezus waar maken. Die dieptedimensie van ons bestaan, van alle bestaan is het mooiste, het meest goddelijke dat in onze wereld te vinden is, begin en einde van alles wat wij aan schoonheid en menslievendheid kennen. Dat beluisteren we in de Exodustekst van vandaag : God is niet een andere werkelijkheid, maar deze, onze eigen werkelijkheid in de diepte, in de ruimte. ‘Deus sive universum’ - ‘God of het universum’, zei Spinoza, waarschijnlijk de diepzinnigste denker die ons land heeft voortgebracht. Bij Eckhart en zoveel andere mystici hoor je dezelfde klanken. Een van de grote theologen van de laatste halve eeuw, Karl Rahner, heeft tegen het einde van zijn leven heel radicaal deze conclusie uit al zijn denken getrokken : ‘De vrome, de Christen van morgen zal een mysticus zijn, een doener zijn, of hij zal niet meer zijn’. Ik herhaal, want het zou wel eens een sleutel tot onze toekomst kunnen zijn : ‘De vrome, de Christen van morgen zal een mysticus zijn, een doener zijn, of hij zal niet meer zijn’. Let wel : mysticus én doener. Het lijkt mij dat Rahner daarmee een profetisch woord gesproken heeft. Wij zijn deze jaren inderdaad bezig, zoals mystici dat vóór ons gedaan hebben, om totaal anders over God en godsdienst te gaan denken. Dat moet blijkaar, willen we zinnig, hoopvol en vreugdevol bezig blijven. Deze oeroude Exodustekst over ‘Ik-zal-er-zijn’ kan daarbij een wegwijzer zijn. Ignatius van Loyola, ook een modern mysticus, zei hetzelfde, heel kernachtig, in een spaans tekstje dat wij hier allemaal kennen en geregeld zingen : ‘En todo amar y servir’ : ‘In alles liefhebben en dienen’. Met de nadruk op dat ‘En todo’ : ‘in alles’. Het geheim, de goddelijke diepte-dimensie leren zien en ervaren in alles wat bestaat, mensen, dieren en dingen, te beginnen met eigen ziel en eigen alledaagse werkelijkheid : onze seksualiteit, de verhalen die we elkaar vertellen, de gerechten die we klaarmaken, onze muziek, onze sportprestaties, alle digitale wondertjes van onze tijd, en door dat alles heen natuurlijk de liefde die wij, hoe dan ook, in ons bestaan mogen krijgen en geven. Ignatius verbond, net als de schrijver van het boek *Exodus*, liefhebben spontaan met dienen, met doen, en ook Karl Rahner vraagt de gelovige om meer mysticus te worden, en tegelijk meer ‘doener. Op die weg staan we, voortdurend weer, ook als gemeente, een advents- weg zou je het kunnen noemen, niet alleen naar een ander bestaan maar naar een andere God, een komende God, zoals de dichter Rainer Maria Rilke schrijft in de mooie adventsbrief die we daarnet gehoord hebben : ‘Welke zin zou ons bestaan hebben wanneer degene naar wie wij verlangen er al geweest was?’ Wie zou niet - om Rilke’s beeld even over te nemen - een blad aan de boom willen zijn waarvan God de uiteindelijke vrucht zal worden? Wie zou de lente van die boom in de weg willen staan?

Het boek *Exodus* en straks ook het kerstevangelie gaan verder dan dat. Die zeggen niet alleen dat Hij er zal zijn, maar verkondigen ook dat hij gekomen is. We zouden God immers niet zouden zoeken als we Hem of Haar ook niet al, hoe dan ook, gevonden hadden. Het geloof en ook deze liturgie speelt zich af binnen die spanning tussen ‘er zijn’ en ‘er zullen zijn’, tussen vandaag en morgen. Die spanning is het leven zelf en aan het begin, in de kern van dat leven klinkt steeds weer vreugde op. ‘Zie, ik verkondig jullie een grote vreugde’, is het eerste woord dat klinkt bij de geboorte van Jezus en, als het goed is, bij de geboorte van iedere mens. Laten we niet vergeten dat de kern van ‘er zijn’ en van ‘er zullen zijn’ inderdaad vreugde is : vreugde dat je bestaat, vreugde - dat wil zeggen : de geest die zich in jou thuis en gelukkig voelt - omdat je mag liefhebben, omdat wij samen het aanschijn van de aarde een stukje mogen hernieuwen. Lust for life, vreugde om het leven, we vergeten het maar al te gemakkelijk omdat er zoveel ‘niet-zijn’, zoveel dood en ellende om ons heen zijn. Maar toch : als vreugde van en om het ‘er zijn’ niet de grond van alle bestaan was, de bron van alle verlangen, zou deze wereld er al lang niet meer zijn. De Bijbel verkondigt met het ‘Verheugt U’ geen naïef optimisme maar vreugde ondanks de dood, vreugde onder en boven en door alles, ook door alle chaos heen : omdat we die wonderlijke levenswerkelijkheid in ons meedragen waarvan ons vandaag weer verteld wordt dat het God zelf is; en omdat wij dat mysterie mogen doorgeven aan wie na ons komen. Amar y servir : liefhebben en dienen, en todo, in alles, kome wat komt. Laten we niet bang zijn, en daar voor kiezen, ons verheugen in ons geloof in de Levende God, ieder van ons en wij samen als gemeente.

Zo moge het zijn.

Henk Hillenaar

Gelezen: Exodus 3, 1-16.